

Araştırma Makalesi

İzmir’de Ev Hizmetlerinin “Yeni Portreleri”: Suriyeli Kadın Göçmenler¹

İsa USLU*

ORCID: 0000-0002-7795-7260

Ahmet CEYLAN**

ORCID: 0000-0003-3032-2599.

Öz

Araştırma çerçevesinde ev hizmetleri sektöründe çalışan sekiz Suriyeli kadın göçmen ve dört ev sahibi işveren ile 2019 yılı Kasım ve Aralık aylarında yarı yapılandırılmış mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Araştırma kapsamında; Suriyeli kadın göçmenlerin ev hizmetleri sektöründe iş bulma süreçleri, çalışma şartları, çalışma hayatlarında karşılaştıkları zorlukların tahlili gibi temel konu başlıkları analiz edilmiştir. Suriyeli kadınların ev hizmetleri sektöründeki konumlarının diğer kadın göçmenler ile ne gibi farklılıklara ve benzerliklere sahip olduğu, araştırmada odaklanılan bir diğer konu başlığı olmuştur.

Araştırmada Suriyeli kadınların İzmir’de yardımcı ev hizmetlerindeki iş bulma süreçlerinde etnik kökenin önem sahibi olduğu gözlemlenmiştir. Bu bağlamda çalışmanın verilerine göre Suriyeliler arasında Türkmen etnik kökeninden olmak, Türkçe diline hâkim olmak ve hedef ülkedeki mutfak kültürüne hâkimiyet iş bulma sürecinin önemli belirleyenleri arasında yer bulmuştur. Araştırmada Suriyeli kadınların göçmenlerin, sektörde faaliyet gösteren diğer uyruklardaki kadın göçmenlerden farklı olarak yatılı kalarak değil gündelik/günübirlik şekilde çalışmayı öncül kıldıkları tespit edilmiştir. Suriyeli kadınların yoğunluklu olarak;

Makale Geliş Tarihi: 09.04.2022 Makale Kabul Tarihi: 24.06.2022

1 Bu çalışma, “Göç: Önümüzdeki Yirmi Yılın Projeksiyonu ve Ötesi” isimli uluslararası kongrede “Suriyeli Göçmen Kadınların Yardımcı Ev Hizmetlerindeki Tecrübelerine İlişkin Niteliksel Bir Alan Çalışması: İzmir Örneği” başlığı ile sunulan bildirinin genişletilmiş biçimidir. Çalışma kapsamında görüşülen katılımcılar bilgilendirilmiş ve gönüllü olur/onam formu imzalatılmıştır. Çalışmanın alan araştırması 2020 yılı öncesinde gerçekleştirildiği için etik kurul belgesine gerek bulunmamaktadır.

* Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Bölümü, Doktora Programı, Bahçeşehir Üniversitesi Göç ve Kent Araştırmaları Merkezi (BAUMUS) Proje Araştırmacısı, Muğla, Türkiye, isa.uslu20@gmail.com

** Bahçeşehir Üniversitesi Göç ve Kent Araştırmaları Merkezi (BAUMUS) Proje Araştırmacısı, Doktor, İstanbul, Türkiye, ahmetceylan.politik@gmail.com

gündelik periyodlarla temizlik, yemek yapma gibi mesai saatleri çerçevesinde gerçekleştirilebilecek görevler ile sektörde varlık gösterme eğilimi taşıdıkları gözlemlenmiştir. Bu durumun gerekçeleri ve sonuçları araştırmada tartışılan konu başlıkları arasında yer almıştır. Bununla birlikte kayıt dışı istihdama tabi tutulmanın getirmiş olduğu kırılabilirlik, hak arama özgürlüğünden mahrum kalma, kendilerine karşı duyulan önyargılar ve düşük ücretli iş kabulü mecburiyeti gibi etmenler Suriyeli kadın göçmenlerce sıklıkla vurgulanan dezavantajlar arasında yer bulmuştur. Çalışmada, ev hizmetleri sektöründe varlık gösteren yeni bir grup olarak Suriyeli kadın göçmenlerin konumları, karşılaştıkları sorunlar ve işverenler tarafından talep görme sebepleri incelenmiştir.

Anahtar kelimeler: Ev Hizmetleri, Suriyeliler, İzmir, Kadın Emeği, Kadın Göçmenler.

“New Portraits” of Domestic Services in İzmir: Syrian Women Migrants

Abstract

In November and December 2019 semi-structured interviews were conducted with eight Syrian women migrants that are domestic worker and four host employers within the framework of the research. As a part of the study, main issues such as processes of the job seeking, working conditions and analysis of the challenges faced by Syrian women migrants in the domestic services sector have been analyzed. The differences and similarities of Syrian women's positions in the domestic services sector with other women migrant are another topic that is focused on in the study.

In the study, it has been observed that ethnic origin is important in the employment processes of Syrian women in domestic services in Izmir. In this context, according to the data of the study, being descended from Turkmen among Syrians, mastering the Turkish language and mastering the culinary culture in the target country have been among the significant determinants of the employment process. In the present study, it has been determined that Syrian women migrants, unlike women migrants of other nationalities working in the sector, do not stay overnight, but work day-to-day basis. It has been detected that Syrian women have a tendency to be present in the sector with the definition of tasks that can be fulfilled during working hours, such as cleaning and cooking during daily periods. The reasons and consequences of this situation have been among the topics discussed in the study. However, the fragility of being subjected to informal employment, deprivation of right, the prejudices against them, and the factors such as the obligation to accept low-paying jobs have been among the disadvantages often highlighted by Syrian women migrants. As a new group in the domestic services sector, the positions of Syrian women migrants, the issue area they endure and the reasons for their preference by employers have been examined.

Keywords: Domestic Services, Syrians, Izmir, Women's Labor, Women Migrants.

Giriş

Türkiye, cumhuriyetin ilanından 1990'lı yılların başına dek uygulamış olduğu göç rejimi çerçevesinde Türk soy ve kültüründen olanların kabulüne öncelik vermiştir. Bu dönemde istisnai olarak farklı göçmen gruplar kabul edilmiş olmakla birlikte temel belirleyici ulus devlet hassasiyeti olmuştur. Türkiye, 1990'lı yıllardan itibaren küreselleşmenin güçlenmesi, Soğuk Savaş sürecinin sona ermesi ve komşu ülkelerde yaşanan istikrarsızlıklar nedeniyle farklılaşan göç hareketlerine ev sahipliği yapmaya başlamıştır. Eski Doğu Bloku ülkelerinden yönelen ve çoğunlukla ev hizmetleri sektöründe istihdam edilen kadın göçmenler bu gruplar arasında yer almıştır. Araştırmada uluslararası göç hareketlerinin kadınlaşan yapısından hareketle ev hizmetleri sektöründeki kadın göçmen varlığı ele alınmış ardından Türkiye'deki duruma ilişkin literatüre dayalı bir tartışma yürütülmüştür. İlgili tartışmayı takiben araştırmanın alan araştırmasına ilişkin bulgular, literatür ile bir arada tartışılmıştır. Araştırmada, ev hizmetleri sektöründe varlık gösteren göçmen kadınlar ve yerli ev işçileri ile Suriyeli göçmen kadınların karşılaşmış oldukları problemlerin benzerlik ve farklılıkları tartışılmıştır. Çalışma çerçevesinde 2019 yılı Kasım ve Aralık aylarında İzmir'de sekiz Suriye kökenli kadın göçmen ve dört işveren ile yüz yüze yarı yapılandırılmış mülakatlar yapılmıştır. Görüşmelerin altısı Türkçe gerçekleştirilmiştir. İki katılımcının Türkçe hâkimiyetleri araştırmanın yürütülmesine olanak tanımakla birlikte, bilimsel çalışmanın gereklilikleri çerçevesinde tercüman desteğinden yararlanılmıştır.

Araştırma çerçevesinde ulaşılan katılımcıların önemli bir bölümünün görüşmelere aile üyeleri yahut bir yakınları ile katılımı tercih etmeleri, çalışmanın sınırlılıkları arasında yer almıştır. Katılımcılara farklı ulaşım kanalları üzerinden ulaşılmıştır. Suriyeli kadınların bir bölümüne işverenler üzerinden ulaşılrken, diğer taraftan sosyal medyadaki ilanlar, ibadethane ağları üzerinden gerçekleşen yönlendirmeler, sivil toplum örgütleri ve çeşitli muhtarlıklar diğer iletişim kanallarını oluşturmuştur. Araştırma kapsamında ev hizmetleri sektöründe Suriyeli kadınların tercih edilme sebeplerini ve işe kabul sürecindeki unsurları kapsamlı biçimde analiz etmek amacıyla, işveren pozisyonundaki ev sahipleri ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Uluslararası Göç Hareketlerinde Kadınlar ve Ev Hizmetleri Sektörü

Uluslararası göç hareketlerinde kadınların konumuna yönelik araştırma ve incelemelerin uzun bir geçmişi bulunmaktadır. İlk göç kuramcılarında Ravensstein'in kadınların iç göç hareketlerindeki aktif konumlarına ilişkin gözlemi ve ekonomi temelli göç kuramlarında aile faktörü üzerinden kadınların konumlarına ilişkin yaklaşımlar bu bağlamda ön plana çıkan örnekler olmuştur (Yalçın, 2004: 25; Abadan-Unat, 2017: 55-57). İkinci Dünya Savaşı sonrası Avrupa ülkelerinin iktisadi politikaları çerçevesinde gelişim gösteren emek göçü hareketinde yoğunluklu olarak erkek göçmenler kabul edilmiştir. Yaşanan iktisadi bunalım sonucunda 1973 yılından itibaren emek göçlerinin kabulü giderek sınırlandırılmıştır.

Bununla birlikte emek göçü kabul etmiş kimi Avrupa ülkelerinde aile birleşimi düzenlemelerinin ön plana çıkmasıyla beraber göç hareketliliği kadınların katılımı ile devamlılık arz etmiştir. Öte yandan bu göç hareketi genel itibariyle, kadınların emeğine duyulan ihtiyaç ve bu meyanda doğan bir talep mekanizmasından ziyade kadınların aile içerisindeki konularından kaynaklanmıştır (Bartram, vd., 2017: 160-161). Bununla birlikte kadın göçmenlerin 1980 sonrası gelişen göç hareketlerinde özne pozisyonunda yer aldıkları yeni bir süreç başlamıştır. Castles ve Miller (Castles ve Miller, 2008: 12-14)'ın tasnifiyle; küreselleşen, hızlanan, farklılaşan, kadınlaşan ve siyasallaşan özellikler çerçevesinde gelişim gösteren yeni dönem göç hareketlerinde kadınların özne konumu; piyasa koşulları, köken ülkedeki sosyal ve ekonomik krizler, köken ve hedef bölgelerdeki demografik şartlar, iletişim ve ulaşım olanaklarındaki gelişmelerle yakından ilişkili olmuştur. Öte yandan kadınların köken bölgelerde karşılaşmış oldukları kültürel baskılar, ataerkil düzenin olumsuz yansımaları ve eşleri yahut aile üyelerini yitirmek göç kararlarını güçlendiren faktörler arasında yer alabilmektedir (Kofman vd., 2000: 143; Jordan ve Düvel, 2002; Phizacklea, 2004: 166; Moghadam, 2005; Buz, 2007: 40; Kaşka, 2009: 728-729; Peköz, 2012: 209-210).

Göç hareketine katılan kadınların istihdam alanları farklılaşan iş kollarında geniş bir yelpazede ele alınabilmektedir. Yüksek nitelikli göç hareketleri ve köken ülkede icra edilen profesyonel iş kollarının yanı sıra kadınların yoğun olarak varlık gösterdikleri iş kolları arasında düşük nitelikli işler, bakım hizmetleri, eğlence sektörü ve ev içi hizmetler ilk sıralarda yer almaktadır. Seks işçiliği ve insan ticareti gibi iş alanları ise kadın göçmenlerin mağduriyet alanları arasında yer almakla birlikte ilgili iş kolları arasında ele alınmaktadır (Kalaycıoğlu ve Rittersberger-Tılıç, 2001: 55; Ramirez-Machado, 2003: 10; Dedeoğlu ve Gökmen, 2011: 24; Abadan-Unat, 2017: 352-353).

Köken ülkedeki itici faktörlerin yanı sıra hedef ülkelerdeki yapısal değişimler ve çekici faktörler ilgili göç hareketliliğini destekleyen bir diğer unsur olmuştur. Öyle ki neo-liberal ekonomik dönüşüm çerçevesinde Avrupa'da güç kaybeden refah rejimler ile birlikte devletlerin 1980'li yıllardan itibaren bakım hizmetlerinden çekilme eğilimine girmesi, ev içi hizmetlerde istihdam edilen kadın göçmen sayısını arttırmıştır. Hane içerisinde eşlerin her ikisinin de istihdam edilmeleri ve hedef ülkedeki yerleşiklerin ev işçiliği sektöründe istihdam konusunda isteksiz olmaları göç hareketini güçlendirmektedir (Cohen, 1998: 219-221; Moghadam, 2005: 71; Lutz, 2008: 13; Peköz, 2012; Ihlamur-Öner, 2016: 357-359).

Kadınlara karşı cinsiyet temelli ayrımcılıklar, düzensiz göç hareketlerinin sebebiyet verdiği kırılğanlıklar, göçmenlere yönelik ötekileştirmeler, köken ülkede alınan eğitim ve hünelerinin hedef bölgede değerlendirilmesine olanak tanımayan yapısal sorunlar kadın göçmenlerin öncelikli problemleri arasında yer almaktadır. Göçün kadınlaşan yapısında önemli bir iş alanını temsil eden ev hizmetleri sektöründeki kadın göçmen sayısındaki artışa koşut bir mahiyetle, sektördeki kadın göçmenlerin mağduriyet alanlarına ilişkin gözlem ve çalışmalar da artış

göstermiştir. Kadın göçmenlerin tartışılan sorun alanlarının yanı sıra ayrımcılık, kayıt dışı ve sigortasız istihdam, sömürülme, düşük ücretlerle ve yoğun mesailerle çalıştırılma, yatılı kalmanın sebebiyet verdiği “özel” ve “kamusal” ayrımının zorlaşması, hak arama özgürlüğünden yoksunluk, izin sorunu ve iş sözleşmesinin dışında yer alan görevlerle karşı karşıya bırakılmak sektördeki öncelikli sorunları olmuştur. İşverenler tarafından talep edilen bulaşıcı hastalık ve hamilelik testleri ve özel hayata ilişkin sınırlandırıcı müdahaleler yine bu minvalde ön plana çıkan ayrımcılık örnekleri arasında yer almaktadır (Piper, 2005: 2-10; Ünlütürk-Ulutaş ve Kalfa, 2009: 4-25; Dedeoğlu ve Gökmen, 2011: 25; Bartram vd., 2017: 160-161).

Türkiye’deki Ev Hizmetlerinde Kadın Göçmenler

Tarihsel ve coğrafi özellikleri itibarıyla önemli bir göç rotası olan Türkiye, SSCB’nin dağılmasını takiben yeni göç hareketliliklerine ev sahipliği yapmaya başlamıştır. Köken ülkelerdeki yapısal bozukluklar, SSCB sonrası inşa olunan yeni rejimlerin ekonomik tercihleri, işsizlik, toplumsal sorunlar ve başta alkolizm üzere aile yapılarından kaynaklı gerekçeler köken ülkelerden yönelen göç hareketliliğinin itici faktörler arasında yer almıştır. Bu bağlamda eski Doğu Bloğu ülkelerinden Türkiye’ye yönelen kadın göçmenler yoğunluklu olarak düzensiz göçmen kategorisinde ve kayıt dışı biçimde; tekstil, turizm, ev hizmetleri sektörü ve seks işçiliği gibi alanlarda çalışmaya başlamışlardır (Yükseker, 2003: 171-176; ; Lordoğlu, 2008: 92; Biehl, 2012: 77; Kalfa, 2018: 324; Toksöz, 2020: 78;).

Avrupa ülkelerinin kısıtlayıcı vize politikalarına karşın Türkiye’nin vize rejimindeki nispi liberal tutum, yerleşik toplumdaki kadınların 1980 sonrası ekonomik ve toplumsal hayattaki konumlarının güçlenen yapısı, köyden kente yönelik göçlerle birlikte aile yapılarının değişimi ile birlikte bakım hizmetlerine olan bakışın değişimi hedef ülke Türkiye’nin çekici faktörleri arasında yer almıştır. Benzer bir mahiyetle Türkiye’deki kayıt dışı ekonominin güçlü yapısı, hedef ve köken ülke arasındaki tarihsel ve kültürel yakınlık, kadın göçmenlerin yatılı kalabilme imkân ve tercihleri, ilgili göç hareketinin gelişimini güçlendiren etmenler arasındadır (Akalin, 2008: 115-116; Lordoğlu, 2008: 92-93; Şahin, 2020). Şeffaflık, kayıtlılık durumu ve çalışma koşulları ile ilgili çeşitli sorun alanları olduğu gözlemlenmekle birlikte aracı şirketler/ajanslar ve göçmen ağları, göç hareketinin yeniden üretilmesinde önemli bir konuma sahiptir (Akalin, 2014: 104; Deniz, 2018).

1990’lı yıllardan itibaren güç kazanan ev hizmetleri sektöründe kadın göçmen istihdamı; ev işleri, dadılık, bebek ve yaşlı bakım alanlarında karşılık bulmuştur. Bununla birlikte iş anlaşmasını takiben kadın göçmenlerin görev tanımları hızlı bir şekilde değişime uğramakta ve genişleyebilmektedir. Türkiye’de dünyadaki örneklerine benzer biçimde düzensiz göçmenliğin yarattığı kırılma, ayrımcılık, hak arayamama, kötü muamele, cinsel taciz, izinlerdeki belirsizlik, ücretlerde geç ve/veya eksik ödeme, toplumsal dışlanma, etiketleme, yatılı kalmanın beraberinde getirdiği “özel” ve “kamusal” alan ayrımındaki bulanıklık sektördeki temel sorunları oluşturmaktadır (Etiler ve Lordoğlu, 2010: 109; Ün-

lütürk-Ulutaş, 2010: 88; Dedeoğlu ve Gökmen, 2011; Coşkun, 2014; Coşkun, 2017: 122). İşveren ev sahipleri ile kadın göçmen arasında inşa edilen “kurgusal akra-balık bağı” ve çalışanların çeşitli ifadelerle evin bir ferdi olarak nitelendirilmeleri kadın göçmenlerin mesai dışı çalıştırılmalarına ve sömürülmelerine neden olabilmektedir (Akalin, 2014: 39; Ceylan ve Uslu, 2020: 204). Köken ülkede edinilen vasıfların hedef ülkede icra edilen işlerde değerlendirilememesi, ilgili grubun sosyal ve kültürel sermayelerinden istifade edememeleri sonucunu doğurmaktadır (Pusch, 2008: 83). Kadın göçmenlerin sorun alanlarına karşı geliştirdikleri çeşitli çözümler bulunmaktadır. Düzensiz göçmenlerin yakalanma korkusu ile daha az sosyalleşmeleri ve hedef ülkedeki yerleşik kadınlara benzeyen saç modelleri ve fiziksel görünüm benimseme gayretleri bu meyanda dikkat çekmektedir. Makyaj tercihi ve kıyafet seçimi bu bağlamda ön plana çıkan örnekler arasındadır. Kimi kadın göçmenlerin sosyalleşme arayışları çerçevesinde ibadethanelerde gerçekleştirmiş oldukları buluşmalar ve diğer kadın göçmenlerle müştereken tutulan evlerde izin günlerin geçirilmesi bu bağlamda ele alınabilecek çözüm arayışları arasındadır (Kümbetoğlu, 2005: 71; Ceylan ve Uslu, 2020: 203; Deniz vd., 2020: 237-240).

Hedef ülke Türkiye'deki ekonomik daralmalar ve döviz kurlarında meydana gelen hareketlilikler, maaş anlaşmalarının döviz kurundan yapıldığı ev hizmetleri sektörünü doğrudan etkilemektedir. 2001 krizi sonrası sektörde yaşanan daralmaya benzer biçimde 2018 yılının Ağustos ayında yaşanan ve etkileri devam eden döviz kurundaki dalgalanmalar sektör üzerinde etki sahibi olmuştur. Öyle ki kur dalgalanmaları, sektördeki maaşların döviz cinsinden ödenmesi geleneğini etkileyen bir ekonomik gelişme olmuştur. Yakın dönemler itibarıyla Orta Asya ülkeleri, Azerbaycan, Gürcistan, Ermenistan ve Filipinli kadınların varlık gösterdikleri sektördeki ücretler, yaşanan dalgalanmalar neticesinde işveren ev sahipleri tarafından yoğunluklu olarak Türk Lirası'na döndürülmüştür. İlgili uygulamanın en önemli istisnası ise Filipinli kadınların büyük bir bölümünün maaşlarını döviz cinsinden almaya devam etmeleri olmuştur. Filipinli kadınların sektördeki olumlu imajları ve aranan vasıfları pazarlık güçlerini arttıran bir unsur olarak ön plana çıkmaktadır. Bununla birlikte maaşların genel itibarıyla Türk Lirası'na dönmesi, köken ülkeye döviz cinsinden havale gönderimini doğrudan etkilemekte ve sektördeki kadın göçmenlerin gelirlerinde önemli bir düşüşe işaret etmektedir (Ceylan ve Uslu, 2020: 199-200; Deniz vd., 2020: 233-235). İlgili gelişmelerin kadın göçmenlerin hedef ülke Türkiye'deki geleceklerine olan etkisi ise tartışılan aktüel konu başlıkları arasındadır.

Suriye Kökenli Göç Hareketi ve Suriyeli Kadın Göçmen Emeği

Arap Baharı olaylarının Suriye'deki yansımaları çerçevesinde ülkedeki siyasal gerginliğin şiddet odaklı toplumsal olaylara dönüşmesi, Türkiye'ye yönelik göç hareketliliğinin temel gerekçesini oluşturmuştur. Suriye'deki şid-

det olaylarının artışı neticesinde Türkiye'ye yönelik ilk göç hareketi, 29 Nisan 2011 tarihinde Hatay'ın Yayladağı ilçesi Cilvegözü sınır kapısı üzerinden gerçekleşmiştir. Türkiye, Suriye'den yönelen göç hareketine ilişkin 2016 yılına dek açık kapı politikasını tercih etmiştir. Türkiye'ye yönelen Suriyeliler öncelikli olarak "misafir" ifadesi ile tanımlanırken, süreç içerisinde hayata geçirilen hukuki düzenlemeler çerçevesinde geçici koruma statüsünü elde etmişlerdir. Türkiye'deki Suriyelilerin çalışma izinleri 4817 sayılı "Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun" ile düzenlenmiştir. "Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Yönetmelik (GKÇİY)" 2016 yılı Şubat ayında yürürlüğe girmiştir. Bununla birlikte GKÇİY ile birlikte Suriyelilerin istihdamına ilişkin kota getirilmiştir. Kotaya göre çalışılan işyerinde geçici koruma altındaki Suriyelilerin, genel işçi sayısının %10'unu geçemeyeceği belirtilmiştir. Bir işyerinin toplam çalışan sayısının 10 kişiden az olması halinde ise en fazla geçici koruma sağlanan bir kişiye iş verilmesine olanak tanınmıştır (Aslantürk ve Tunç, 2018: 161-162; Göksel, 2019). Türkiye'deki Suriyelilerin önemli bir bölümünün işgücü piyasası bağlamında "düşük vasıflı" olarak ele alınabilecek eğitim seviyelerinin yanı sıra, kayıt dışı çalışma koşullarından beslenen işgücü piyasasındaki kırılganlıkları ve sömürülmeye maruz kalan konumları önemli sorun alanlarını oluşturmaktadır (İçduygu ve Şimşek, 2016; Erdoğan, 2018; Sunata, 2018; Göksel, 2019). Bu duruma karşın göç hareketiyle Türkiye'ye yönelen Suriyeliler, tek bir sosyo-ekonomik grupta ele alnamamaktadır. Türkiye'deki Suriyeliler arasında gelir düzeyi yüksek önemli bir kitle bulunmakta ve aynı zamanda, Suriyelilerin bir bölümünün kendi işyerlerini açtıkları gözlemlenmektedir² (Erdoğan, 2015: 331). Türkiye'deki Suriyelilerin sınır şehirlerinde ortak oldukları işyeri sayısının 2011 yılından itibaren göstermiş olduğu artış bu meyanda dikkat çekici bir örnek oluşturmuştur (Aktaran: Özçürümez ve İçduygu, 2020: 68).

Türkiye'deki Suriyeli kadınların, mesai saatleri içerisinde bebek ve çocuklarını bırakabilecekleri güvenli ve ucuz erişimli yerlerden mahrum olmaları, iş hayatına girişlerini olumsuz yönde etkileyen faktörler arasındadır. Eğitim düzeyi, hedef ülkedeki dile hâkim olmamak, göç ve savaş sürecinin olumsuz sonucu olarak şiddet sonrası travma bozuklukları bu bağlamda ön plana çıkan diğer engellerdir (Aktaran: Özçürümez ve İçduygu, 2020: 107). Kadın emeği ile özdeş algılanan toplumsal cinsiyete dayalı iş piyasası, kadın mültecilerin istihdamında belirleyici bir önemi haizdir. Ev hizmetleri kategorisinde ele alınabilen temizlik, bakım hizmetleri gibi alanların yanı sıra konfeksiyon, ev yemekleri girişimciliği, evden sipariş ile yemek ve ürün satışı, tekstil, bahçe işleri ve meyve toplama (mevsimlik tarım işçiliği) gibi çalışma alanlarında kadın emeğinin görünürlüğü artmaktadır. İlgili grubun istihdamında güvencesizlik, düşük ücret, ayrımcılık ve kötü muamele sık karşılaşılan sorun alanlarını teşkil etmektedir (Aygül, 2018: 198; Akgün, 2020: 126-128; Özservet ve Sarı, 2020: 180-181).

Türkiye'ye yönelik ilk Suriyeli göçünü takiben 10 yıl geride kalmıştır. YUKK'un

2. 2018 yılı itibarıyla ilgili sayının 10 binin üzerinde seyrettiği tespit edilmiştir (Yagci, 2018).

7. yılı, geçici koruma yönetmeliğinin ise 6. yılı dolmuştur. 24 Mart 2021 tarihi itibarıyla Türkiye'deki geçici koruma altındaki Suriyeli sayısı, 57.775'i geçici barınma merkezlerinde olmak üzere 3.664.873 olarak açıklanmıştır. Geçici koruma altındaki Suriyelilerin 1.971.306'sı erkek, 1.693.567'si kadınlardan oluşmuştur. Çalışma kapsamında alan araştırması gerçekleştirilen İzmir, 148.025 ile en çok Suriyelinin yaşadığı ilk 10 şehir arasında yer almıştır (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü [GİGM], 2021).

İzmir Alan Verileri

İşverenlerin Ev İşlerinde Suriyeli Kadınları Tercih Motivasyonları

Araştırma kapsamında üç haneden işveren pozisyonundaki dört katılımcı ile görüşme gerçekleştirilmiştir. Katılımcılardan hiçbirinin iş anlaşması öncesi Suriyeliler ile gündelik hayatlarında ilişkisi olmadığı ve tamamının referanslar çerçevesinde Suriyeli kadın ev işçileri ile çalışmaya başladıkları tespit edilmiştir. Referanslar arasında muhtarlıklardan gelen olumlu yönlendirmeler, mahalle sakinlerinin tecrübeleri ve ev sahiplerinin aile dostlarından gelen öneriler önemli bir rol oynamıştır. Tavsiye edilen Suriyelilerin "ahlaklı" olmaları, Türkmen kökenli olmaları ve Türkçeye hâkim olmaları iş görüşmesine kabulün kolaylaştırıcı etmenleridir. İşverenlerin Suriyeli ev işçileri ile çalışmaya karar vermelerinde farklılaşan faktörler etki sahibi olmuştur. İlgili faktörlerin başında ise ekonomik etmenler gelmiştir. Çalışma kapsamında görüşme yapılan işveren katılımcıların Suriyeli çalışanlara ilişkin tercih motivasyonlarındaki temel belirleyici, düşük ücret faktörü olmuştur. Katılımcı işverenler, Suriyeli çalışanlar ile haftanın bir yahut iki günü üzerinden anlaştıklarını belirtmişler ve günlük ücret olarak 75 ile 150 TL arasında değişen ücret ödediklerini aktarmışlardır. Katılımcılardan biri çalışmış olduğu Türk ev işçisinin günlük 175 TL talep etmesinin ardından komşusunun referans olduğu Suriyeli bir kadınla çalışmaya başladığını belirtmiş ve Suriyeli ev işçisi ile 100 TL ye anlaştıklarını aktarmıştır. Geçmişte Moldovalı bir kadın göçmen istihdam ettiğini belirten katılımcılardan birisi ise çocuklarının üniversiteyi kazanıp evden ayrılmaları ve kendisinin de emekliliğe hazırlanması ile birlikte, ilgili piyasanın pahalanan yapısına koşut olarak artık Suriyeli Fatma Hanım ile çalıştığını aktarmıştır.

"...Zaten küçük çocuğumuz kalmadı artık evde, evimiz desen o kadar büyük değil. Önüne boyuna çok olsa 1-2 saatte alırsın kabasını. Kaldı ki öyle kirli de koymuyoruz şimdi çocuk olmayınca. O kadar çok para verilecek bir şey yok yani. Bizimkisi biraz biri yardımcı olsun isteği. Haftada bir gün geliyor Fatma. Pazar diye anlaştık. Biz Pazarları eşimle çıkıyoruz kahvaltıya diye akşama kadar alınacaklar, yapılacaklar haftanın işini aradan çıkarıyoruz. Fatma'nın gidiş saatine yakın dönmüş oluyoruz. Evde zaten eşimin annesi oluyor başında. Fatma Hanım ne yapmış oluyor? İşte o haftalık ütü tamam oluyor. O

günlük yemeği hazırlamış oluyor en fazla yarına kalırsa iki günlük yemek yani. Temizliği çıkarıyor aradan. Bulaşık, çamaşır zaten ona kalmıyor bile... Bir de biz eşimle bir gün çıktığımızda kayınvalidem sıkılmamış oluyor beraber duruyorlar birbirlerinin başında... 100 (TL) veriyoruz. Yılbaşına 125 diye konuştuk. Ayda 450-500 ediyor. Üstü de zor şu şartlarda. Eşim otobüs kartını da dolduruyor bazen birkaç hafta yetecek kadar..."

Yerli işverenlerin göçmen ev işçisi kadınlara talep göstermesinde; eğitim seviyeleri, dil becerileri, yatılı kalma konusundaki esneklikleri, yaşlı ve çocuk bakımı konusundaki tecrübeleri ön plana çıkan faktörlerdir. (Kofman vd., 2000; Dedeoğlu ve Gökmen, 2011; Deniz vd., 2020: 227-228). İşverenler; Suriyeli kadınlardan belirli bir mesai saati talep etmediklerini ancak "işlerin tamamlanması", çalışanın "karanlığa kalmaması", karşılıklı anlaşma çerçevesinde "akşam ezanı öncesi çıkış" gibi unsurlara dikkat ettiklerini belirtmişlerdir. Görüşme yapılan ev sahibi katılımcıların küçük çocukları olmadığını belirtmeleri ve evde bebek olması durumunda profesyonel eğitimi olan başka bir ev hizmetleri çalışmanı ile anlaşacaklarını vurgulamış olmaları çalışmanın dikkat çekici bulguları arasında yer almıştır. İşveren pozisyonundaki katılımcıların bebek ve küçük çocuk bakımını hassasiyet gerektiren ve profesyonel tecrübe isteyen bir alan olarak gördükleri, bununla birlikte ev hizmetleri dâhilindeki diğer başlıkları bu kategoride değerlendirmedikleri anlaşılmıştır. Katılımcıların Türkiye'deki ev hizmetleri piyasasındaki Filipinli ve Moldova-lı kadın göçmenleri daha profesyonel olarak değerlendirdikleri gözlemlenmiştir. Öte yandan oldukça sınırlı sayıda işveren ile yapılan görüşmelere binaen not edilen bu hassasiyetin farklı çalışmalarda daha geniş gruplarla ele alınması, işveren psikolojisinin anlaşılması konusunda fayda sağlayacaktır.

Ev işçisi istihdamında; şehrin büyüklüğü, şehir içi yerleşim birimlerinin ulaşım olanakları ve şehir hinterlandında sayfiye alanların varlığı önemli değişkenler olabilmektedir (Sassen, 1991; Akalın, 2008). İstanbul'daki güvenli sitelerdeki göçmen ev işçisi istihdamını ele alan Akalın, "şehirden kaçış" düşüncesi çerçevesinde inşa edilen şehir dışı yaşam alanlarının gündelik gidiş gelişler için verimli olmadığını vurgulamıştır. Akalın, bu durumu işverenlerin tercihlerini etkileyen bir zorluk olarak tartışmıştır. Akalın'a göre; işverenler bu bölgelerdeki alt gelir grubundan yerleşiklerle çalışabildikleri gibi ilgili zorluk, işverenlerin yatılı göçmen işçisi tercihini perçinleyen bir özelliğe de dönüşebilmektedir (Akalın, 2008: 121-122). Çalışma kapsamında görüşme yapılan işveren katılımcıların ikisi ulaşım zorluğu sebebiyle İzmir'in sayfiye alanı olarak ele alınabilecek bölgelerindeki yazlık evlerinde, istemelerine karşın tanıdıkları Suriyeliler ile çalışmadıklarını belirtmişlerdir. Katılımcılar, yılın belli dönemlerinde daha sık vakit geçirdiklerini belirttikleri deniz yakını evleri ile ilgili hizmetler için bölgedeki yerli işçilerle temas kurduklarını aktarmışlardır.

Tartışılan faktörlerin yanı sıra işveren katılımcıların ilgili tercihlerindeki diğer belirleyici etmenler olarak; evde kalıcı biçimde yabancı birisinin bulunmasına yönelik isteksizlik, ev alanının yatılı çalışan istihdamına olanak tanımayacak ölçüde darlığı ve esnek çalışma saatlerine uyum kapasitesi gibi faktörler olarak ön plana çıkmıştır. Özet bir mahiyetle görüşme yapılan ev sahibi işveren katılımcıların Suriyeli ev işçisi çalışanları ekseri olarak; gündelik hizmet veren, temelde ev temizliğine destek sunan, esnek bağlarla ilişki kurulan ve düşük fiyatlarla anlaşma sağlanan bir emek grubu olarak değerlendirdikleri gözlemlenmiştir. Etnik bağ olarak Türkmen kökenlilik, akıcı Türkçe hâkimiyeti ve güçlü referanslar ise iş akdinin güçlendirici unsurları olarak sivrilmıştır.

Katılımcılara İlişkin Veriler

Tablo 1: Katılımcıların Demografik Özellikleri

Katılımcılar	Demografik Özellikleri			
	Yaş	Eğitim Durumu	Türkiye'ye Geliş Yılı	Geldiği Şehir
Katılımcı 1	38	Lise*	2014	Halep
Katılımcı 2	45	Ortaokul (M)	2016	Halep
Katılımcı 3	42	**	2015	Şam
Katılımcı 4	36	Ortaokul (M)	2016	Afrin
Katılımcı 5	47	**	2014	Halep
Katılımcı 6	41	Lise (M)	2015	Halep
Katılımcı 7	37	Lise (M)	2015	Afrin
Katılımcı 8	35	Ortaokul*	2016	Haseke

(M) kısaltması “mezun” anlamında kullanılmıştır.

* Eğitim hayatını yarıda bıraktıkları düzeyi ifade etmektedir.

** Eğitim hayatına hiç dahil olunmadığını ifade etmektedir.

Çalışma kapsamında görüşülen sekiz Suriyeli kadın katılımcının dördü göç öncesi Halep ve Halep'in mülki sınırları içerisinde yer alan yerleşim birimlerinde hayatlarını sürdürdüklerini belirtmişlerdir. Suriyeli kadınlardan ikisi Afrin, biri Şam ve biri de Haseke'den Türkiye'ye göç etmişlerdir. Katılımcılardan ikisi lise, ikisi ortaokul mezunu iken iki katılımcı eğitim hayatına dâhil olmamıştır. İki katılımcı ise eğitim hayatını yarıda bırakmıştır. Yaşları 35 ile 47 arasında değişen katılımcılar, aileleri ile birlikte 2014-2016 yıllarını arasında Türkiye'ye giriş yapmışlardır.

Katılımcılar	Demografik Özellikleri			
	Yaş	Eğitim Durumu	Meslek	Bulunduğu İlçe
Katılımcı 1	52	Lisansüstü	Akademisyen	Konak
Katılımcı 2	41	Lise	İşveren	Bornova
Katılımcı 3	39	Lisans	Diş Hekimi	Karşıyaka
Katılımcı 4	55	Lisans	Üst Düzey Yönetici	Narlıdere

Çalışma kapsamında görüşülen diğer grup ise yaşları 39-55 arasında değişen, akademisyen, diş hekimi, özel sektörde üst düzey yönetici ve işveren (kendine ait işyeri bulunan) kadınlardan meydana gelmektedir.

Ev Hizmetlerinin “Yeni Aktörleri” Suriyeli Kadın Göçmenler

Göçmenlerin hedef ülkelerin iş piyasalarındaki konumu göç kabul mekanizmalarının önemli tartışma başlıkları arasındadır. Piore’nin öncülük ettiği “İkili İşgücü (Segmented) Emek Piyasası” kuramı bağlamında modern toplumlarda işgücü piyasaları iki basamaklı olarak değerlendirilmektedir. Birincil sektörde güvencesi bulunan, sermaye yoğun iş kolları yer alırken bu sektörde genellikle yerleşikler çalışma imkânı yakalamaktadır. İkincil sektör ise güvencesizliği ile ön plana çıkan emek yoğun iş kollarından oluşmaktadır. Bu sektörde daha ziyade göçmen işçiler tercih edilmektedir (Adıgüzel, 2016: 29; Abadan-Unat, 2017: 57-60). Sığınma ve mültecilik hareketleri çerçevesinde gelişen göç hareketlilikleri, muhtevası gereği emek göçü ile önemli farklılıklar barındırmaktadır (Stein, 1981: 328; Faist, 2003: 50). Bununla birlikte sürecin uzaması ve belirsizleşmesi, sığınma hareketlerinin öznelerini, kırılğan işgücü piyasasına dâhil olmak zorunda bırakabilmektedir (Biner, 2016). Bu bağlamda Türkiye’deki geçici koruma altındaki Suriyelilerin işgücü piyasasında yer edindikleri müşahede edilmektedir. İlgili grubun ekseriyetle, ilgili kuramlara paralel bir mahiyetle yerleşiklerin tercih etmedikleri sektörlerde ve güvencesiz biçimde çalışmak zorunda kaldıkları gözlemlenmektedir (Duruel, 2017; Erdoğan, 2018; Göksel, 2019: 198-205).

Kadınların göç sürecinde hedef ülkenin diline hâkim olmaları o ülkede karşılaşılması muhtemel problemlerin çözümü için ilk ve temel adımı oluşturmaktadır. Kadınların hedef ülkedeki dili bilmiyor olmaları, o ülkedeki imkânlardan faydalanmalarının önüne geçebilmektedir (Şenol, 2020: 105). İlgili durumun yanı sıra Türkiye’deki Suriyeli kadınların işgücüne katılımını etkileyen birtakım faktörler bulunmaktadır. Bunlar toplumsal cinsiyet ilişkileri, hane içi durum, eğitim ve gelir düzeyi ve Türkiye işgücü piyasasının özellikleri olarak sıralanabilmektedir. Suriyeli kadınlar kültürel normların da etkisiyle yemek yapmak, ev temizlemek gibi cinsiyetlendirilmiş alanlarda çalışıp, kendileri yerine çocuklarını işgücü piyasalarına yönlendirmektedir (Ünlütürk-Ulutaş ve Akbaş, 2018: 283-288; Uçar, 2020: 50).

Çalışma kapsamında görüşülen kadın göçmenler, Suriyeliler arasında Türk mutfağına aşına konumdakilerin ve Türkçeye dil konusunda daha hâkim olanlarının işverenler tarafından öncelikli biçimde tercih edildiklerini aktarmışlardır.

“...Yemeğimi yaparım, özenirim iyice yani. Önce ben beğenirim ki onların da hoşuna gitsin. Çünkü bazısı önce yemeğini deniyor, bazı evlerde tüm gün dışarıdalar geldiklerinde kendi yaptıklarına yakın olsun ister. O tamamsa, beğenirlerse temizlik işleri oluyor, tamamlanıyor zaten. Türkiye yemeklerini Halep'teyken de yapardım. Çocukluk zamanlarımdan bilirim buradaki yemekleri, tatluları. Hepsini bilemem ama yine yaparım baya. Halep'te zaten bilinir çoğu ama Kilis'te, Hatay'da akrabalarımıza da gider gelirdik bayramlarda, izinde. O zamanlardan soslarını, baharatlarını, farklılıklarını falan da öğrendim... Ama bundan önemlisi bence Türkçeyi iyi bilmek. Söylenen lafı, işi iyi anlamak. (K.2).”

Bununla birlikte ev hizmetlerinin “yeni simaları” olan Suriyeli kadınların hanelerindeki küçük çocuk ve yaşlı bakımı gibi sorumluluklara sahip olmaları, işgücü piyasalarında sayı ve yoğunluklarını sınırlayan etkenler arasında yer bulmaktadır. Katılımcı kadın göçmenlerin önemli bir bölümünün çalışma saatlerinde, kendi hanelerindeki gündelik sorumlulukları evin en büyük kız çocuklarına devrettikleri gözlemlenmiştir.

Suriyeli Kadınların İş Bulma Kanalları: Ağlar, STK, “Cami Cemaati” ve Muhtarlıklar

Düşük gelir ve eğitim grubunda yer alanlar, engelliler, yaşlılar, göçmenler, sığınmacı ve mülteciler, hâkim etnik kimlik ve kültürün dışında konumlananlar sosyal dışlanma ile en fazla karşı karşıya kalan sosyolojik gruplar olmaktadır (Adaman ve Keyder, 2006; Dedeoğlu ve Gökmen, 2011: 3-4; Ofner, 2011: 327-331). Göçmen gruplarının çok sık olarak maruz kaldıkları sosyal dışlanma olgusu, göçmenlerin göç ettikleri yerlerde azınlık ve istenmeyen gruplar olduklarını hissetmeleri ile kendi içlerine kapanmalarına, sosyal ağlar ve iç gruplar oluşturmalarını beraberinde getirmektedir. Göçmenler oluşturdukları bu ağlar ile hâkim kültürden izole bir biçimde kendi ihtiyaçlarını karşılayıp, varlıklarını sürdürmek güdüsü ile hareket edebilmektedir (Şenol, 2020: 112). Suriyeli kadın göçmenlerin ev hizmetleri özelinde iş arama ve bulma süreçlerinde çeşitli faktörler etkili olmaktadır. Bu minvalde odağında göçmenler bulunan sivil toplum kuruluşları, muhtarlıklar, “cami cemaati” ve göçmenlerin egemen toplumdan izole bir biçimde oluşturdukları iç gruplardaki ağlar, iş bulma süreçlerinin aktörleri olarak ön plana çıkmaktadır.

“...Hep bize diyorlar ya Suriyelilersiniz çalışmıyorsunuz, yatıyorsunuz devlet size bakıyor diye. Öyle yatmak değil yani. Aldığımız destek ol-

muşsa ekmek parası o, bu hayata yeter mi? Türkiye, Suriye zamanı gibi değil. Pahalı yani, demeye gerek var mı iş de yok. İş bulabileceğimiz, arayabileceğimiz yer yok. Kocalarımız, oğullarımız çok kez bulamaz, bize nerede? Abi var bir tane. Sağ olsun resmi işlerimiz olduğunda yardımcı olur, tercüman gibi görevli de yani. Bazen ondan gelir birkaç iş. Hep muhtarı, hocayı yoklarız, var mı der sorarız. Eşim sorar iş için var mıdır diye. O da yardımcıdır bize. Eskiden birkaç kez de eşimin babasının namazdan, camiden yani arkadaşlarının yardımıyla işlere gittiğimiz oldu. Hem onların eve ama çoğunluk başka evlere. İş oldukça kazandık az... (K.8)."

Dini sınırlamalar ve dindarlığın yoğunluk durumu, kadınların iş piyasasına eklenmelerinde etki sahibi faktörler arasında yer almaktadır. Aile içerisindeki roller bu noktada belirleyici bir önemi haizdir (Read, 2004; Yılmaz, 2020). İlgili durumun yanı sıra; göç edilen hedef ülkede, aynı köken ülkeden gelenlerle yakın yerleşim birimlerini paylaşan göçmenlerin ataerkil ve dini normları sürdürme hususunda istikrarlı bir eğilim içerisinde oldukları görülmektedir (Yılmaz, 2020: 185). Suriyeli kadın göçmenlerin, ilgili sektörde faaliyet gösteren diğer kadın göçmenlere nazaran ekseri olarak yatılı kalmama eğiliminde oldukları ve bu durumun hem gerçekleştirilen göç hareketinin mahiyeti ile ilgili olduğu hem de ele alınan grubun aile anlayışlarının temel bir sonucu olarak geliştiği gözlemlenmektedir. Bahsi geçen yaklaşım, kadınların ev hizmetlerindeki tercih edilirliklerinde hasta ve yaşlı bakımı gibi görece daha uzun süre çalışılan ve evde bulunma gereksinimi yaratan işlerde çalışma imkânı bulamamalarını beraberinde getirmiştir.

"...Yok yok olmaz o çalışmak öyle. Biz burada kaç aile varız hicretten 5 belki 6 say sen. Ne derlerdi bize? Biz ne deriz onlara? Başka adamın evi o. Kalınmaz başkasının evlerinde. Adam evde tekse karısı, çocuğu yoksa yanımızda ben orda gene çalışmam. Ben yokken çocuklar, kocama ne olacak? Yemek, iş, temizlik? Kocam tamam vermez zaten buna. Sormam ben zaten. Zaten o git desin, gene ben yapamam, gitmem. Kocamın kalmalı gitmesi desen, istemem onu da bak. Bir gün olur belki mecbur iki gün olur ama olmaz öyle hep. Artık ekmek parası değil o. Dinen desek olur mu çok mecbur olmazsan? Başka çalışan varsa böyle bereketi çok olsun ama bizim evde olmaz yani. Oğlumuz da babası izin vermedi. İş çıkmıştı gemide, evden uzak çalışacak diye o da olmadı... (K.6)."

Suriyeli ev işçisi kadınlar; köken ülkede meydana gelen iç karışıklık sonrası, zorunlu bir göç hareketi neticesinde aileleri ile Türkiye'ye göç etmişlerdir. İlgili grubun göç hareketindeki temel motivasyon ekonomik koşullardan ziyade hayatta kalma düşüncesi olmuştur. Bu durum ilgili bölümde ele alınan, sektördeki diğer kadın göçmenlere Suriyeli ev işçisi kadın göçmenlerin temel farklılığını

teşkil etmektedir. Bununla birlikte Suriyeli göçmen ev işçisi kadınlar yatılı kalma hususundaki şartlarında, ailevi ve dini normların belirleyici faktörler olduğunu vurgulamışlardır.

İşe Kabul Edilmede “Makul Kimlik”: Türkmenlik

Ülkelerin ve hedef ülkedeki yerleşik toplumun göç kabul mekanizmalarında; etnik ve dini yakınlık, köken ülkeden hedef ülkeye daha önce bir göç hareketinin gerçekleşmiş olması, ekonomik değişkenler gibi çeşitli faktörler etki sahibi olabilmektedir (Aktaran: Cığerci, 2016: 112-114). Bilhassa ülkelerin ulus devlet sınırları içerisinde hayatlarını idame ettirmeyen ancak o ülkedeki yerleşiklerle akrabalık bağı olan etnik gruplar göç kabul sürecinde avantajlı bir konumu haiz bulunabilmektedir. Soğuk Savaş süreci sonrası ülke dışından Almanya'ya yönelen Alman soyluların kabul süreçlerindeki esneklik bu bağlamda önemli bir örnek oluşturmaktadır (Brubaker, 2010: 66-67). Kimlik konusundaki hassasiyetler, hedef ülkedeki yerleşiklerin tutum ve davranışlarında gözlemlenebilir bir mahiyet taşımaktadır (Glazer, 1994). Benzer bir mahiyetle 1934 İskân Kanunu'nun göç kabul sürecinde Türk soy ve kültüründen olmaya atfetmiş olduğu önem bu bağlamda bir başka örnek olmuştur. 1991 yılında Irak'ın Kuzeyinden yönelen göç hareketliliğinde Türkmenlerin kabulünde nispi pozitif ayrımcılık bu konudaki yakın tarihli bir başka örneği teşkil etmektedir (Danış, 2008: 211-214). Araştırma çerçevesinde görüşme yapılan kadın göçmenlerin önemli bir bölümü, işe alımlarda Türkmen olmanın tek belirleyen olmamakla birlikte önemli faktörler arasında yer bulduğunu vurgulamıştır. Bu durum Suriyeli kadın göçmenlerin iş bulabilmek amacıyla işverenlere kendilerini Türkmen olarak tanıtmaları ya da Türkmen kökenli Suriyelilerin referanslarından istifade etmeye çalışmaları sonucunu doğurabilmektedir.

“...Sadece Türkmen'im de demiyorum. Kökenden Hataylıyım diyorum sonradan evlilikle gitmişiz şimdi döndük anlamıyla. Antepliyiz derim Hatay dedim. Yalan da değil kocamın anası Türkmen'dir. Çocuklar bilmezdi ama biz Türkçe bilirdik. İyice emin olsunlar çünkü böyle şeyler duymak istiyorlar güvenmek için. Sadece benim işte değil bu diğer işlerde de böyledir. Nerden biliyorum çünkü ilk oğlumun işinde gördük. 2015'te Samed'i verdik ilk berberin yanına mahallede. Almıyor. Siz Suriyelisiniz diyor, ben oğlunuza lafımı derim geleneğimizdir bizim işyerlerinde, siz sorun yaparsınız diyor. Biz de sizdeniz dedik, al dedik. Öyle öyle çocuk başladı, ilerledi. Tabi bu nasıl Türkmen hiç Türkçe bilmiyor da dediler. İdare ettik onu da. Yasaktı Suriye'de Türkçe öğretmedik dedik. Yani biz neler görmüşüz de tecrübelendik böyle. (K.4)”

İş Hayatındaki Zorluklar: Sektördeki Düşük Ücret Gerçeğinden, Hanedeki "Ataerkil Pazarlığa"

Türkiye'deki Suriyelilerin büyük bir bölümünün iş piyasasında sömürülmeye maruz kalmaları, bahsi geçen grubun önemli sorun alanlarını oluşturmaktadır. Kadınlar; atölye, tekstil, tarım, evden satış, ev işleri gibi farklılaşan iş kollarında güvencesiz ve istismara açık bir biçimde düşük ücretlerle çalıştırılmaktadır. Yaptıkları iş karşılığında çok düşük ücretler kazandıklarından şikâyet eden katılımcılar, buna rağmen söz konusu ücretler karşılığında çalışmaya mecbur olduklarını dile getirmektedir. Katılımcıların önemli bir bölümü gününbirlik çalışma koşullarında net bir mesai saatleri olmadığını ve genelde sabah erken saatlerden gün batımına dek gidilen evin işleri ile ilgilendiklerini aktarmışlardır. Yapılan işler; temizlik, yemek, ütü ve diğer ev işleri olarak özetlenmiştir. Katılımcıların genellikle haftada iki ile dört arasında değişen sayıda evlere gittikleri ve evlerden aldıkları ücretlerin 75 TL ile 125 TL arasında değiştiği not edilmiştir. Katılımcıların çalışma koşulları ise kayıt dışı ve denetimsizdir.

"...Sabahtan giriyorum o eve ama az kazanıyoruz çok az. Evden çıkınca aldığım para marketteki poşetleri hiç doldurmadı. 100 lira, en fazla işte. O da her zaman sanma, değil. Bazen işin çabuk bitmesi için iki kişi gittiğimiz oluyor kızım. Aldığımız para değişmiyor, kızım da yoruluyor benimle ama bitmesi için lazım 2 saat fark ediyor iki kişi. (K.3)"

Kandiyoti (2013: 126), "ataerkil pazarlığı", toplumsal cinsiyet eşitsizliği durumlarında kadının hayat stratejilerini, içinde buldukları sistemden kaynaklanan bir dizi somut zorunluluk çerçevesinde kurdukları ilişki olarak tanımlamaktadır. "Ataerkil pazarlık", köken ülkedeki hayatlarında çalışmalarına kocaları ya da ailenin diğer erkek bireyleri tarafından izin verilmeyen kadınları, Türkiye'de içinde buldukları şartlardan ötürü dönüştürmektedir. Suriyeli kadınlar kendilerinin ve ailelerinin içinde bulunduğu zorlu sosyo-ekonomik koşullar nedeniyle işgücü piyasasında olumsuz koşullar ve sınırlamalar altında çalışmak durumunda kalmaktadır. Katılımcılar, gerek ailelerinin ekonomik durumlarındaki olumlu seyir gerek aile düzeni içerisinde kendilerine çalışılma imkânı verilmemesi nedeniyle, ailenin geçimini genellikle erkeklerin sağladığını belirtmişlerdir. Buna karşın Suriyeli kadınlar, Türkiye'de içinde buldukları ekonomik şartlar nedeniyle bazı durumlarda buna mecbur kalabilmektedir.

"...Suriye'de dışarıda çalışmadım. Çalışmazdı genelde kadınlar. Halep, Şam büyük yerler. İstanbul, İzmir gibi düşünün yani görmemişseniz. Çalışan da vardı ama diğerlerinde çoğunluk kadın evindedir. Dışarıda çalışmak erkeklerin işiydi. Evin işi hiç bitmez zaten çocuklara bakarsın, yemek yapar, evi düzenler, bahçende çalışırsın bak o da iştir... Tabii Türkiye'de durum başka her şekilde. Şartlarımız artık zor, ihtiyaç çok, paradan başka lazım olan şey yok gibi. Kolay değil hiç ve hiç iyiye doğru gitmiyor bilmediğin bir yerde yoktan hayat kurmak, her şey para, masraf. (K.5)"

Kadınlar, içinde buldukları şartların değişkenlik göstermesiyle kimi zaman bu koşullara uyum sağlamak, çoğu kez ise bu koşulları değiştirebilmek adına bir takım taktik ve stratejiler takip edebilmektedir. Bunların sonucunda ortaya çıkan yeni kadınlık deneyimleri, salt erkeğin kadın üzerindeki tahakkümü olarak değil, kadının da başka bir hemcinsi üzerindeki tahakkümü ile sonuçlanabilmektedir (Sevli, 2020: 70). Araştırma kapsamında görüşme yapılan katılımcıların bir bölümünün; işveren ev sahibi konumundaki kadınların tutum ve davranışlarını “sert”, “otoriter” ve “zorlayıcı” gibi ifadelerle tarif etmeleri, bu bağlamda önemli bir örnek oluşturmuştur.

Dil, etnik köken, din ve mezhep farklılıkları gibi faktörlerin yanı sıra ekonomik etmenler, göçmenlerin hedef ülkedeki yerleşikler tarafından sosyal dışlama ve ayrımcı tutumlar ile karşılaşmalarına sebebiyet verebilmektedir. Suriye’den Türkiye’ye yönelen göç hareketinin başlangıç aşamasından itibaren ev sahibi yerleşik toplum tarafından Suriyelilere yönelik önemli destekler sağlanmıştır. Göç hareketinin eşine ender rastlanan hızına karşın ilk yıllar itibariyle toplumsal kabul süreci, görece az sorunlu ilerlemiştir (Erdoğan, 2018). Bununla birlikte ayrımcılık ve ırkçılık, Türkiye’deki Suriyelilerin de toplumsal yaşamda karşılaşmış oldukları problemler arasında yer almaktadır (Kaya, 2017: 62; Şimşek, 2017: 20). Yakın dönemler itibariyle ev hizmetleri sektöründe varlık göstermeye başlayan Suriyeli kadınlar, ayrımcılık sorunlarıyla karşılaşabilmektedir. Çalışma kapsamında görüşülen kadın göçmenler özellikle hane içerisinde yaşanan hırsızlık ya da eşyaların kaybolması durumunda kendilerine şüpheli bir biçimde ön yargılı bir bakış olduğunun altını çizmektedir. Katılımcılar, kimi evlerde Suriyeli kimliklerine yönelik sorgulamaların ve eleştirel yaklaşımların güçlü bir şekilde hissettirildiğini belirtmişlerdir. Esasen bu durum sektörde hâlihazırda var olan sorunların, göçmen kimliğinin dezavantajları ile birleşen yapısının önemli bir örneğini oluşturmaktadır.

Sonuç

Ev hizmetleri sektöründe kadın göçmenler kilit bir konuma sahiptir. Öyle ki dünyadaki göçmen ev işçilerinin %73’ünü, başka bir ifadeyle 8,45 milyonunu kadınlar oluşturmaktadır (ILO, 2020: 8). Türkiye’de ilgili sektör, özellikle 1990’lı yıllardan itibaren eski Doğu Bloku ülkelerinden Türkiye’ye düzensiz olarak göç eden kadın göçmenlerin yoğun biçimde istihdam edildiği bir alan olmuştur. Bahsi geçen göç hareketi Türkiye’ye yönelik düzensiz emek göçünün kadınlaşması sürecinde başat bir önemi haizdir. Araştırmada, yakın dönemler itibariyle Orta Asya ülkeleri, Azerbaycan, Gürcistan, Ermenistan ve Filipinli kadınların varlık gösterdiği sektörde, Suriyeli kadın göçmenlerin konumuna odaklanılmıştır. Türkiye’de ev hizmetleri sektöründe çalışan göçmen kadınlar üzerine yapılan araştırmalarda bu grubun yoğunlukla yatılı biçimde istihdam edildikleri tespit edilmiştir (Kümbetoğlu, 2005; Akalın, 2014; Deniz vd., 2020). Öte yandan bu araştırmada Suriyeli kadınların genel itibariyle yatılı kalma gerekliliği arz eden çocuk ve yaşlı bakımı gibi hizmetler için tercih edilmedikleri gözlemlenmiştir. Araştırma bulgularına göre örneklem grubun

sektördeki diğer kadın göçmenlerden temel farklılığı yatılı kalmadan çalışmaları olmuştur. Suriyeli kadınların mevcut ekonomik sorunları hafifletebilmek amacıyla günlük/gündelik olarak ev hizmetleri sektöründe işgücü piyasasına eklenmiş oldukları gözlenmektedir. Ev hizmetleri sektörünün bu "yeni aktörlerinin" iş tanımları içerisinde, temizlik ve yemek yapmak gibi iki temel kategori yer almaktadır. Bu tercihin oluşmasında yerli işverenlerin çocuk bakımı konusunda profesyonel hizmet alımına yönelmeleri ile birlikte, çalışılan hanelerin mekânsal anlamda yatılı çalışanın da barınmasını sağlayamayacak biçimde dar olması etkilidir. Bununla birlikte, Suriyeli kadın göçmenlerin ailevi, kültürel ve dini normların da etkisiyle çalıştıkları hanelerde yatılı kamayı tercih etmemeleri de ilgili durumun gerekçeleri arasında yer bulmuştur. Bu durum ev hizmetleri sektöründeki diğer göçmen gruplarla Suriyeliler arasındaki en temel farktır.

Ev hizmetleri sektöründe çalışan yerli işçilerin göçmen kadınlara benzer biçimde; sigortasızlık, tehlikeli işlerde çalıştırılma, sömürülme sorunları ile karşı karşıya kaldıkları tespit edilmiştir (Karadeniz 2011; Yıldırım ve İslamoğlu, 2016). Suriyeli kadınların çalışma koşullarındaki güvencesizliğin ve sömürülmenin, bu grubun en önemli sorun alanları olduğu anlaşılmaktadır. Türkiye'de ev hizmetleri sektöründe çalışan yerli işçiler ve göçmen kadınlar üzerine yapılan araştırmalarda tespit edilen güvencesizlik ve sömürülme sorunları, Suriyeli kadınlar özelinde de güçlü şekilde sürmektedir.

Suriyeli kadın göçmenlerin ev hizmetleri sektöründe iş bulma kanalları olarak göçmen odaklı faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları, muhtarlıklar, "cami cemaati" ve göçmen ağları ön plana çıkmıştır. Bu durum Suriyeli kadın göçmenlerin diğer göçmen gruplar gibi göçmen ağlarından faydalanmalarının yanı sıra farklı kanallar üzerinden sektörde varlık gösterme potansiyeli taşıdıklarını göstermiştir.

Yerli işveren katılımcılar açısından Suriyeli ev işçisi çalışanları; günlük/gündelik hizmet veren, temelde ev temizliğine destek sunan, esnek bağlarla ilişki kurulan, sigortasız ve düşük ücret karşılığı iş sözleşmesi yapılan bir emek grubu olarak değerlendirilmektedir. Etnik köken bağlamında Türkmen olmak, Türkçeye ve Türk mutfağına yüksek hâkimiyet ve güçlü referanslar ise şifahi kurulan iş anlaşmalarında etki sahibi faktörler olarak ön plana çıkmaktadır. İlgili kriterler Suriyeli ev işçisi kadınların bir bölümü tarafından da gözlemlenmekte ve bu mahiyette tedbirler geliştirilmektedir. Türkmen kökenli olmayan Suriyeli kadınların, kimi durumlarda kendilerini Türkmen olarak tanıttıklarını belirtmeleri, hedef ülkedeki iş piyasasına girişte geliştirilen çözüm odaklı yaklaşımlar arasında yer bulmaktadır. Bununla birlikte ilgili tespitin nispeten az olarak ele alınabilecek bir örneklem grubu ile tek bir şehirde elde edilmesi, konunun farklı yaklaşımlar çerçevesinde çeşitli araştırmalar ile sınanmasını gerektirilmektedir. Bu durum, Türkiye'deki Suriyelilerin hedef ülkedeki uyum süreçleri ile ilgili de önemli çıkarımlar yapmayı kolaylaştırabilecek bir mahiyet taşımaktadır. Bu durum yaygın literatürdeki, göçmenlerin hedef ülkenin diline olan hâkim olmaları-

nın ve kültürel yakınlıklarının, ev hizmetleri sektöründe tercih edilme nedenleri arasında yer bulduğu vurgusu (Kaşka, 2009, İçduygu ve Biehl, 2012; Akalın, 2014) ile uyumluluk arz etmiştir.

Ev hizmetleri sektörünün genel karakteristiğine paralel biçimde, alana kayıt dışı olarak eklenen Suriyeli kadınlar köklü sorun alanları ile karşı karşıyadır. Kadın emeğine yönelik sömürü odaklı yaklaşım, göçmen kırılmalı, ayrımcı yaklaşımlar, sektördeki kayıt dışılığın güçlü yapısı bu durumun temel gerekçelerini oluşturmaktadır. Suriyeli kadınların bir bölümünün dini ve kültürel normlar çerçevesinde iş hayatına katılım konusundaki kısıtlarının güçlendiği gözlemlenmektedir. Bu minvalde ev hizmetleri sektörünün yeni yüzleri olarak beliren Suriyeli kadın göçmenlerin ilgili işgücü piyasasında kalıcı olup olmadıkları ve sektörün bu kadınlarla ilişkisinin farklı yönleri, farklı şehirlerdeki alan araştırmaları ile ölçülmesi gereken önemli bir konu başlığıdır.

Kaynakça

- Abadan-Unat, N. (2017) *Bitmeyen Göç*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Adaman, F. ve Keyder, Ç. (2006) "Türkiye'de Büyük Kentlerin Gecekondu ve Çöküntü Mahallelerinde Yaşanan Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma", http://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/2006/study_turkey_tr.pdf. (26.09.2019).
- Adıgüzel, Y. (2016) *Göç Sosyolojisi*, İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Akalın, A. E. (2014) "Türkiye'de Ev Hizmetlerinde Çalışan Göçmen Kadınların Toplumsal ve İktisadi Varoluş Stratejileri Üzerine Sosyolojik Bir Analiz", Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akalın, A. (2008) (der.) *Türkiye'ye Uluslararası Göç Toplumsal Koşullar-Bireysel Yaşamlar*, İstanbul: Kitap Yayınevi, 111-134.
- Akgün, R. (2020) (der.) *Göç Sosyolojisi Türkiye'den Örneklerle*, Ankara: Orion Kitabevi, 119-136.
- Aslantürk, O. ve Tunç, Y. E. (2018) "Türkiye'de Yabancıların Çalışma İzinleri ve Suriyeliler", *Ombudsman Akademik*, 5, 9, 141-180.
- Aygül, H. H. (2018) (der.) 21. Yüzyılda Uluslararası Göç ve Mülteciler Bir Türkiye Perspektifi, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 179-211.
- Bartram, D., Poros, V. Maritsa ve Pierre, Monforte. (2017) *Göç Meselesinde Temel Kavramlar*, Ankara: Hece Yayınları.
- Biehl, K. (2012) (der.) *Kentler ve Göç Türkiye, İtalya, İspanya*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 73-112.
- Biner, Ö. (2016) *Türkiye'de Mültecilik İltica, Geçicilik ve Yasallık 'Van Uydu Şehir Örneği'*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Brubaker, R. (2010) "Migration Membership and The Modern Nation-state: International and External Dimensions of The Politics of Belonging", *Journal of Interdisciplinary History*, 12, 1, 61-78.
- Buz, S. (2007) "Göçte Kadınlar: Feminist Yaklaşım Çerçevesinde Bir Çalışma", *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 18, 2, 37-50.
- Castles, S. ve Miller, J. M. (2008) *Göçler Çağı: Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Ceylan, A. ve Uslu, İ. (2020) "Göçün Kadınlaşan Yapısı ve Türkiye: İzmir'de Ev Hizmetlerinde Çalışan Kadın Göçmenler", *Pasajlar Göç Meselesi*, 2, 5, 177- 212.
- Çiğerci, N. (2016) (der.) *Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar, Tartışmalar*, İstanbul: İletişim Yayınları, 107-134.
- Cohen, P. N. (1998) "Replacing Housework in The Service Economy: Gender, Class and Race Ethnicity in Service Spending", *Gender and Society*, 12, 2, 219-231.
- Coşkun, E. (2017) (der.) *Sosyal Hizmetlerde Güncel Tartışmalar Sosyal Hizmet(ler)i Yeniden Düşünmek (23-24 Mart 2012) Konferansları*, Ankara: Nika Yayınevi, 217-232.

- Coşkun, E. (2014) "Türkiye'de Göçmen Kadınlar ve Seks Ticareti", Çalışma ve Toplum, 42, 85-206.
- Daniş, D. (2008) (der.) Türkiye'ye Uluslararası Göç Toplumsal Koşullar-Bireysel Yaşamlar, İstanbul: Kitap Yayınevi, 17-40.
- Dedeoğlu, S. ve Gökmen, Ç. E. (2011) Göç ve Sosyal Dışlanma Türkiye'de Yabancı Göçmen Kadınlar, Ankara: Efil Yayınları.
- Deniz, A. (2018) "Türkiye'ye Filipinli Dadı Göçü: Aracı Firmaların Rolünü Anlamak", Coğrafi Bilimler Dergisi, 16, 2, 289-301.
- Deniz, G., Kaluç, F. B. ve Uysal, H. (2020) "İstanbul'da Ev Bakım Hizmetlerinde Çalışan Filipinli Kadınlar: Göç, Emek ve Gündelik Hayat", Pasajlar Göç Meselesi, 2, 5, 213-245.
- Duruel, M. (2017) "Suriyeli Sığınmacıların Türk Emek Piyasasına Etkileri Fırsatlar ve Tehditler", Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 3, 2, 207-222.
- Erdogan, M. M. (2018) Türkiye'deki Suriyeliler Toplumsal Kabul ve Uyum, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Etiler, N. ve Lordoğlu, K. (2010) (der.) Göçmenlerde Sağlık Sorunları: Ev Hizmetlerinde Bir Alan Araştırması, Sosyal Haklar Ulusal Sempozyumu II (4-6 Kasım 2010), İstanbul: Petrol İş Yayınevi, 93-118.
- Faist, T. (2003) Uluslararası Göç ve Uluslararası Toplumsal Alanlar, Ankara: Bağlam Yayınları.
- Glazer, N. (1994) (der.) The Closing Door, New York: Simon&Schuster, 37-47.
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2020) <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>. Erişim Tarihi: 24.03.2021.
- Göksel, G. U. (2019) Göçmen Entegrasyonu ve Tanınma Teorisi "adil entegrasyon", İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Ihlamur-Öner, S. G. (2016) (der.) Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar ve Tartışmalar, İstanbul: İletişim Yayınları, 353-378.
- ILO (2020) https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_protect/---protrav/---migrant/documents/publication/wcms_763803.pdf. Erişim Tarihi: 22 Aralık 2020.
- İçduygu, A. ve Biehl, K. (2012) (der.) Kentler ve Göç Türkiye, İtalya, İspanya, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 9-73.
- İçduygu, A. ve Şimşek, D. (2016) "Syrians Refugees in Turkey: Towards Integration Policies", Turkish Policy Quarterly, 15, 3, 59-69.
- Jordan, B. ve Duvell, F. (2002) Irregular Migration: The Dilemmas of Transnational Mobility, Cheltenham and Northampton: Edward Elgar.
- Kalaycıoğlu, S. ve Rittersberger-Tılıç, H. (2001) Evlerimizdeki Gündelikçi Kadınlar, Cömert "abla"ların Sadık "hanım"ları, Ankara: Su Yayınları.
- Kalfa, A. (2018) (der.) Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları Eşitsizlikler, Mücadeleler, Kazanımlar, İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 319-337.
- Kandiyoti, D. (2013) Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler, İstanbul: Metis Yayınları.
- Karadeniz, O. (2011) "Türkiye'de Atipik Çalışan Kadınlar ve Yaygın Sosyal Güvencesizlik", Çalışma ve Toplum, 2001/2, 83-127.
- Kaşka, S. (2009) (der.) Land of Diverse Migrations Challenges of Emigration and Immigration in Turkey, İstanbul: İstanbul Bilgi University Press, 725-793.
- Kaya, A. (2017) "İstanbul, Mülteciler İçin Cennet Mi Cehennem Mi? Suriyeli Mültecilerin Kentel Alandaki Halleri", Toplum ve Bilim, 140, İstanbul: İletişim Yayınları, 42-68.
- Kofman, E., Phizacklea, A., Raghuram, P. ve Sales, R. (2000) Gender and International Migration in Europe: Employment Welfare and Politics, New York: Routledge.
- Kümbetoğlu, F. B. (2005) "Enformelleşme Süreçlerinde Genç Göçmen Kadınlar ve Dayanışma Ağları", Folklor/ Edebiyat, 11, 41, 5-25.
- Lordoğlu, K. (2008) (der.) Türkiye'ye Uluslararası Göç Toplumsal Koşullar-Bireysel Yaşamlar, İstanbul: Kitap Yayınevi, 89-110.
- Lutz, H. (2008) Migration and Domestic Work: A European Perspective on A Global Theme, Hampshire: Ashgate.
- Moghadam, V. (2005) Globalizing Women: Transnational Feminist Networks, Maryland: The John Hopkins University Press.
- Öfner, U. S. (2011) (der.) Göç ve Kültürel Sermaye Türkiye, Almanya, Kanada ve Büyük Britanya'da Yüksek Vasıflı

- Göçmenler, İstanbul: Kitap Yayınevi, 319-334.
- Özçürümez, S. ve İçduygu, A. (2020) Zorunlu Göç Deneyimi ve Toplumsal Bütünleşme Kavramlar, Modeller ve Uygulamalar ile Türkiye, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Özpinar, E., Çilingir, Y. S. ve Düşündere, A. T. (2016) "Syrians in Turkey: Unemployment and Social Chosen", https://www.tepav.org.tr/upload/files/1461160665-9.Syrians_in_Turkey_Unemployment_and_Social_Cohesion.pdf. (16.09.2019).
- Özservet, Y. Ç. ve Sarı, E. N. (2020) (der.) Yerel, Ulusal ve Küresel Boyutlarıyla Göç ve Mülteci Sorunu, İstanbul: Çizgi Kitabevi, 169-188.
- Peköz, M. (2012) Küresel Kapitalizm ve Göçmenlik, İstanbul: Karakoyun Yayınları.
- Phizacklea, Annie. (2004) (der.) Women and The State: International Perspective, London: Taylor & Francis, 163-174.
- Piper, N. (2005) Gender and Migration, Singapore: Global Commission on International Migration.
- Portes, A. ve Rumbaut, R. (1990) Immigrant America: A Portrait, California: University of California Press.
- Pusch, B. (2008) (der.) Türkiye'ye Uluslararası Göç Toplumsal Koşullar-Bireysel Yaşamlar, İstanbul: Kitap Yayınevi, 75-88.
- Ramirez-Machado, J. M. (2003) Domestic Work, Conditions of Work and Employment: A legal Perspective, Geneva: International Labour Office.
- Read, J. G. (2004) "Family, Religion, and Work Among Arab American Women", Journal of Marriage and Family, 66, 4, 1042-1050. doi:10.1111/j.0022-2445.2004.00077.x.
- Sevli, H. (2020) (der.) Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Türkiye'de Göç Araştırmaları, İstanbul: SU GENDER & GAR, 56-79.
- Stein, B. N. (1981) "The Refugee Experience: Defining The Parameters of A Field of Study", International Migration Review, 15, 320-330.
- Sunata, U. (2018) (der.) Beklenmeyen Misafirler: Suriyeli Sığınmacılar Penceresinden Türkiye Toplumunun Geleceği, Transnational Press London, 169-195.
- Şenol, D. (2020) (der.) Göç Sosyolojisi Türkiye'den Örneklerle, Ankara: Orion kitabevi, 137-162.
- Şahin, Ç. (2020) (der.) Dünyada Göç Yönetimi ve Türkiye'nin Göçmenleri: Göçü Nasıl Yönetmeli?, İstanbul: Akademik Kitaplar.
- Şimşek, D. (2017) "Göç Politikaları ve İnsan Güvenliği: Türkiye'deki Suriyeliler Örneği", Toplum ve Bilim, 140, 11-26, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Toksöz, G. (2020) (der.) Women Migration and Asylum in Turkey: Developing Gender-Sensitivity in Migration Research, Policy and Practice, Palgrave Macmillian, 69-103.
- Uçar, C. (2020) (der.) Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Türkiye'de Göç Araştırmaları, İstanbul: SU GENDER & GAR, 38-55.
- Ünlütürk-Ulutaş, Ç. ve Akbaş, S. (2018) (der.) Feminist Sosyal Politika: Bakım, Emek, Göç, İstanbul: NotaBene Yayınları, 281-308.
- Ünlütürk-Ulutaş, Ç. (2010) (der.) Kapitalizm, Ataerkillik ve Kadın Emeği: Türkiye Örneği, İstanbul: Sosyal Araştırmalar Vakfı, 279-305.
- Ünlütürk-Ulutaş, Ç. ve Kalfa, A. (2009) "Göçün Kadınlaşması ve Göçmen Kadınların Örgütlenme Deneyimleri", Fe Dergi, 1 (2), 13-28.
- Yagci, G. (2018) "Türkiye'de İş Yeri Açan Suriyeliler 100 Bin Kişiyi İstihdam Sağlıyor", <https://tr.euronews.com/2018/09/26/turkiye-de-isyeri-acan-suriyeliler-100-bin-kisiye-istihdam-sagliyor>. (17.07.2019).
- Yalçın, C. (2004) Göç Sosyolojisi, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Yıldırım, S. ve İslamoğlu E. (2016) "Ev Hizmetinde Çalışanların Sosyal Güvenliği: Çalışan ve Çalıştıran Ekseninde Bir Değerlendirme", Sakarya İktisat Dergisi. 5 (3). 1-17.
- Yılmaz, G. (2020) "Ataerki ve Din Kısacasında Göçmen Bakım Emeği", Praksis, 52, 2020-1, 181-207.
- Yükseker, H. D. (2003) Laleli-Moskova Mekiği Kayıtdışı Ticaret ve Cinsiyet İlişkileri, İstanbul: İletişim Yayınları.